

חשון התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

הצלתו של לוט מסדום

לפרשת וירא (על פי שיעורים של הרב יונתן גרוסמן והרב אלחנן סמט)

- **דמותם של המלאכים** – הללו משמשים כדמות ראשית בסיפור מראשו וכמעט עד לסיומו,¹ והם ניצבים בכל חלק של הסיפור אל מול הדמות הראשית האנושית, אברהם או לוט.
- **רציפות ממדי הזמן והמקום בסיפור השלם** – ניתן לעקוב אחר תנועתם של המלאכים מרגע בואם "כחם היום" לאלוני ממרא, דרך ירידתם מהר חברון לסדום והגעתם אליה "בערב", ועד להמטירם עליה גפרית ואש כאשר "השמש יצא על הארץ" למחרת היום. (כלומר למעשה עיקרו של הסיפור מתרחש במשך פחות מיממה, מצהרי היום שבו הופיעו המלאכים בסביבות אוהל אברהם, ועד לבוקר שלמחרתו, שבו השקיף אברהם על סדום העשנה (י"ט, כז-כח). רק הפסקה האחרונה, י"ט, ל-לח, חורגת מגבולות הזמן המצומצם הזה, בהוסיפה לסיפור שני לילות, שבהם שכבו בנות לוט עם אביהן. בפסקה זו גם נעדרת דמותם של המלאכים)

גם פתיחתו של פרק י"ט מורה שסיפור זה הוא המשך ישיר למה שסופר קודם לכן (בראשית י"ט, א):

"וַיְבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֵמָה בְּעָרְבַי לְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר"

כלומר הכתוב מתייחס אל 'המלאכים', המיודעים לקורא ממפגש עם אברהם

אם בוחנים את פרקים י"ח וי"ט כסיפור אחד הרי שרואים בשליחות המלאכים לסדום היא בראש ובראשונה מבחן לעיר ובדיקת מצבה: אם ימצאו

בחירתה של סדום ע"י המלאכים

בקריאה פשוטה נראה שהמלאכים המגיעים לסדום ממלאים שני תפקידים: הצלת לוט מזה, והחרבת העיר מזה (ועל כן דרושים שני מלאכים). ואולם, למעשה, יש למלאכים תפקיד ראשוני עוד יותר שלשמו נשלחו לסדום.

בתחילת הסיפור על סדום אומר הקב"ה (בראשית י"ח, כא):

"אֲרֹדָה נָא וְאֲרֹאֶה הַכְּצַעְקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂו כְלָה, וְאִם לֹא אֲדַע"

הירידה הנזכרת כאן רומזת לסוג של בחינה ובדיקה; כביכול צריך ה' לירד משמי מרום אל סדום על מנת לבחון מקרוב את מצב העיר. הבנה זו של תכלית הירידה עולה כבר בחז"ל, שלמדו מכתוב זה כי אין לדין לפסוק דיני נפשות אלא בראיה (רש"י שם)

אֲרֹדָה נָא - לִמַּד לְדֵינֵינוּ שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דֵינֵינוּ נַפְשׁוֹת אֲלֵא בְּרֹאִיָּה הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁתִּי בְּפִי הַפְּלֵגָה

ונשאלת השאלה היכן מתממש תכנון זה? מתי ירד ה' בפועל לסדום? התשובה לשאלה זו נעוצה בקריאת פרק י"ט כהמשך ישיר של פרק י"ח. אם נתבונן בפרקים י"ח-י"ט שבראש פרשתנו, על שבעים ואחד הפסוקים הכלולים בהם, נראה שהם מהווים פרשת מסורה אחת. פרשת מסורה זו היא גם סיפור אחד, המורכב משני חלקים גדולים:

- פרק י"ח – שבמרכזו עומדת דמותו של אברהם והוא מתרחש בסביבות חברון,
  - פרק י"ט – שבמרכזו ניצבת דמותו של לוט והוא מתרחש בסביבות סדום.
- אלא שאם נתבונן נראה שבאספקטים הבאים אכן מדובר על סיפור אחד:
- **אחדות הנושא** – בשני חלקיו של הסיפור נידונה הפיכת סדום.

¹ יש לזכור כי לפי פירושו של רשב"ם, כבר במילים הפותחות את סיפורנו "וירא אליו ה'" הכוונה להופעת המלאכים, ואף ה' שלפניו עומד אברהם ומנהל את ויכוחו על גורל סדום הוא מלאך – 'הגדול שבהם'. האזכור האחרון של המלאכים ושל פעלם לפי רשב"ם הוא ב'י"ט, כז-כח: "וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש... ויהפך את הערים האל...". אף בפסוקים אלו ה' הוא כינויו של גדול המלאכים (אף בפסוק כז בהמשך, נזכרת עמידתו של אברהם "את פני ה'", והכוונה לעמידתו לפני המלאך ויכוחו עמו ביום האתמול). רק בפסקה המסיימת את סיפורנו – י"ט, ל-לח – שבה מסופר על הולדת עמון ומואב, נעדרת כל נוכחות של המלאכים.

חמישה כינויים שונים לאותו נושא הנאמרים ברציפות בפסוק אחד הם תופעה נדירה בתנ"ך, ודומה שכוונת הכתוב לפתור את השאלה בדבר מספר הצדיקים שבסדום: כל אנשי העיר, "מנער ועד זקן", העומדים בחוץ ומבקשים להתעלל באורחים שבאו אל לוט, נותנים מענה לשאלתו של אברהם בפרק הקודם "אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר?" ("ח, כד)! לא חמשים צדיקים יש בעיר, אף לא עשרה; מספר הצדיקים שבסדום הוא כמספר אנשי הבית שדאגו לאורחים הזרים שנקלעו לעיר – ומניינם של הללו מועט מכדי להציל את סדום כולה.

"ויזכר א-להים את אברהם"

אלא שעובדה זו מעמידה אותנו עתה בפני הפתעה גדולה – עצם הצלתו של לוט. מתוך הדיון בין ה' ואברהם על הפיכת סדום (פרק י"ח) נראה שאם לא יהיו עשרה צדיקים בתוך העיר תחרב העיר כולה, על צדיקה ורשעיה. והלוא זו הנחת היסוד של הדיון כולו: (בראשית י"ח, כג):

"האף תספה צדיק עם רשע?!"

אברהם הציע להציל את העיר כולה בזכות מיעוט הצדיקים שבה, ומאידך נדמה היה שה' מבקש להחריב את העיר כולה בעוון הרשעים שבה. מדוע, אם כן, הצילו המלאכים את לוט משנתברר כי אין די צדיקים בעיר?

דומה שבכתוב ישנן שתי סיבות שונות להצלת לוט – שתי סיבות הנראות במבט ראשון כנפרדות זו מזו, אך באמת הן קשורות בשורשן.

הסיבה הראשונה להצלת לוט אמורה במפורש בסיום התיאור של הפיכת סדום. לאחר הסיפור כולו אומרת התורה, במעין פרספקטיבה רחבה על ההתרחשות (בראשית י"ט, כט):

"ויזכר א-להים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה

בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט

על פי פסוק זה יש ללוט מעין 'זכות אבות' של אברהם, אף שאינו בנו הביולוגי (יש לזכור שלוט חי זמן רב כבנו המאומץ של אברהם ועלה אתו מחרן לארץ כנען). כישמעאל, שלמרות דחייתו מהיות ממשיך הברית עם ה' זכה אף הוא לברכה מכוח היותו יוצא חלצו של אברהם ("לגוי אשימנו כי זרעך הוא" [כ"א, יג]), כן גם לוט: על אף שנפרדו דרכיו מדרכי אברהם, עדיין זכותו של אברהם מגנה עליו. לפי סיבה זו, לוט כאישיות עצמאית אינו ראוי לפעולת החילוץ המיוחדת שנערכה עבורו, אך זיקתו לאברהם חזקה דייה לזכותו בהצלה.

המלאכים עשרה צדיקים בתוך העיר – תינצל העיר כולה; אך אם לא יימצאו בה צדיקים – העיר תיחרב. הבנה זאת לגבי הגעת המלאכים לסדום מעמידה אפוא את הקורא במתח רב: כמה צדיקים יפגשו המלאכים? האם יהיה בכוחם להציל עיר שלמה?

לאור זאת ניתן להבין את אחד ההבדלים הבולטים בין ביקורם של המלאכים אצל אברהם (פרק י"ח) לבין ביקורם אצל לוט (פרק י"ט). לאחר שרץ אברהם לקראת אורחיו והשתחוה ארצה, הוא הזמינם לאהלו והמלאכים נעתרו להזמנתו ברצון: (בראשית י"ח, ד-ה) **"יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם"**

"ויאמרו כן תעשה כאשר דברת"

לוט משתחוה אף הוא בפני אורחיו ומזמינם לביתו ("וילינו ורחצו רגליכם"), אך להזמנה זו מסרבים המלאכים בתוקף ("לא, כי ברחוב נלין"), ואינם מתרצים לסור אל ביתו אלא לאחר שהוא 'מפציר בהם מאד' (בראשית י"ט ב-ג)

א וַיֵּבְאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֵמָה בְּעֶרְבַּ וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר-סְדֹם וַיֵּרָא-לוֹט וַיִּקָּם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפִים אַרְצָה. ב. וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא-אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֶל-בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בְּרַחוּב נָלִין. ג. וַיִּפְצַר-בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיֵּבְאוּ אֵל-בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אֶפֶה וַיֹּאכְלוּ.

חז"ל (בבא מציעא פז ע"א; בראשית רבה נ ד; והובאו דבריהם ברש"י על אתר) למדו מכאן **ש"מסרבין לקטן [=לוט] ואין מסרבין לגדול [=אברהם]."**

אך למעשה הסיבה לסירובם של המלאכים להיכנס לביתו של לוט פשוטה בתכלית: וכי כיצד יוכלו לבחון את העיר ואת מספר הצדיקים שבה מתוך ביתו של לוט?! בדבריהם ללוט הם מדגישים כי מבקשים הם ללון ברחובה של עיר – "ברחוב נלין" – כלומר: במקום פומבי, שבו ניתן לבחון את תרבות אנשי העיר ואת אורחות חייהם. כל זאת בניגוד להסכמתם המיידית להתארח אצל אברהם, שאליו הגיעו כשליחי ה' וכמביאי בשורה לאברהם.

אמנם, באופן אירוני, דאגו אנשי העיר ללמד את המלאכים על אודות תרבות העיר גם בהיותם בביתו של לוט. הכתוב מדגיש שסביב ביתו של לוט נאספו "אנשי העיר / אנשי סדום / מנער ועד זקן / כל העם / מקצה" (בראשית י"ט, ד).

ד טָרַם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נִסְבוּ עַל-הַבַּיִת מַנְעֵר וְעַד-זָקָן כָּל-הָעָם מִקְצָה.

וַיֵּאכְלוּ.

וַעֲשֵׂי עֲגוֹת.

ח וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחָלָב וּבֶן

הַבֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה

וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וְהוּא

עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ

וַיֵּאכְלוּ.

אפשר להסביר שהשינויים הרבים בין שני התיאורים נובעים מאישיותו של אברהם אל מול אישיותו של לוט, ונראה שלוט יוצא 'חיוור' מהשוואה זו. אבל אפשר להסביר שההבדל בנסיבות המקום והזמן שבו מתרחשת הכנסת האורחים, מחייבות היענות שונה לצרכים השונים של הולכי דרכים. עמד על חלק משינוי הנסיבות הזה רשב"ם בפירושו ל-י"ח, א:

"כחוס היום" – מה צורך לכתוב כחוס היום? אלא להודיע כי בלוט כתיב "ויבאו שני המלאכים סדמה בערב" (י"ט, א), ולכן אמר להם לוט: (שם כ) "סורו נא אל בית עבדכם ולינו", אבל אברהם, לפי שבאו אליו כחוס היום – בבקר, שאין דרך אורחים ללון, אלא לאכול ולעבור, לפיכך לא אמר להם אברהם ללון, אלא "וסעדו לבכם אחר תעברו".

כך, למשל, לעומת הסעודה המפוארת שערך אברהם – "לושי ועשי עגות... ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו" (י"ח, ו-ז) – מתוארת הסעודה שהכין לוט במילים הקצרות "ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו" (י"ט, ג). יש להודות כי אל מול העוגות ובן הבקר של אברהם נראות מצותיו של לוט מעט 'אנמיות'. ואולם, השוואה זו אינה הוגנת, שהרי אל אברהם הגיעו המלאכים "כחם היום" – בשעה שדרך בני אדם לסעוד – בעוד שאל לוט הגיעו "בערב", בשעה שדרך בני אדם לשכב לישון. המשתה שעשה לוט לאורחיו איננו אפוא דבר מקובל, ויש לראות בו השתדלות מיוחדת; ואף על תפריט המשתה אין להלין, שהרי שעה מאוחרת זו אינה כשרה עוד להכנת עוגות ובן בקר, ומה שדרוש בה באמת הוא סעודה קלה ומהירה, כדוגמת מצות. כמו שמפרש הרד"ק:

"לפי שהיה לילה, לא היה לו פנאי לזבוח ולתקן מאכלים, אלא עשה להם משתה ואפה להם מצות, שלא ימתינו עד שיתחמץ הבצק, ומה שיכול לתקן במהרה – תיקן. והו' מדרך ארץ להכין לאורח הבא מה שיוכל להכין במהרה, כי הוא עייף וצריך לאכול ולשתות".

דוגמא נוספת היא שאצל אברהם ניכרת נמרצות רבה יותר, והוא הופך את הכנסת האורחים לפרוייקט משפחתי שבו משתתפים גם שרה והנער. אצל לוט אין אנו מוצאים דברים אלו. אבל יתכן לאמר אפשר שטעם

עם זאת, מסביר הרב יונתן גרוסמן, נדמה שמסתתרת בכתוב סיבה נוספת להצלת לוט. יושם אל לב, כי בפסוק המזכיר את הצלת לוט בזכות אברהם מופיע שם א-לוהים, בעוד שיתר הסיפור כולו (הן תיאור חורבן סדום הן תיאור הצלת לוט) נאמר בשם הוי"ה. דיון במשמעויות השונות של שמות הא-ל חורג מגבולות שיעור זה, ועסקנו בכך בהזדמנויות קודמות. לענייננו, מכל מקום, משמעות הדבר היא שיתכן כי ישנן שתי פרספקטיבות שונות להתרחשות המאורעות בזמן חורבן סדום, וגם אם בפסוק כט למדנו שלוט ניצל בזכות אברהם, ייתכן שרמוזה בסיפור פרספקטיבה נוספת. אלא שעל מנת להבין פרספקטיבה זאת עלינו לבחון את התנהגותו של לוט לאורך הסיפור, וליתר דיוק: את מצוות הכנסת האורחים שקיים במלאכי ה'.

"בחמלת ה' עליו"

כידוע, תיאור קבלת המלאכים על ידי לוט מקביל בפרטים רבים לתיאור קבלתם על ידי אברהם בפרק הקודם.

אם משוים את תיאור הכנסת האורחים שנהגו אברהם ולוט במלאכים שחשבו לבני אדם, בולטים לעין הן הדמיון בין שני התיאורים בולט לעין, כמו גם השינויים הרבים ביניהם:

אברהם – פרק י"ח	לוט – פרק י"ט
א וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלָיו	א וַיֵּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים
מִמְרָא	סְדֵמָה בְּעָרְבַּ
וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל	וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֵם
כָּחֹם הַיּוֹם.	
ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה	וַיֵּרָא לוֹט
שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו	וַיִּקַּם
וַיֵּרָא וַיִּרְץ לִקְרֹאתָם	וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אֲרָצָה.
מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ	
אֲרָצָה.	
ג וַיֹּאמֶר: אֶ-דְּנִי, אִם נָא	ב וַיֹּאמֶר: הִנֵּה נָא אֲדֹנָי
מִצְאָתִי חֹן בְּעֵינֶיךָ	סוּרוּ נָא אֶל בֵּית
אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל	עַבְדְּכֶם
עַבְדְּךָ.	וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם
ד יִקַּח נָא מֵעֵט מִיָּם	
וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם	
וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ.	
ה וַאֲקַחְהָ פֶתַח לְחֵם וְסַעְדוּ	וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם
לְבַבְכֶם	לְדַרְכְּכֶם
אֲחֵר תַּעֲבֹרוּ...	וַיֹּאמְרוּ: לֹא כִי בְרַחֲב
וַיֹּאמְרוּ: כֹּן תַּעֲשֶׂה	נָלִין.
כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ.	ג ... וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה
ו וַיִּמְהַר אַבְרָהָם... לוֹשִׁי	וּמִצּוֹת אֶפֶה

היא כשלעצמה לימוד זכות גדול על לוט. המדרש, שרשיי מביאו, רומז לקריאה זו: (בראשית רבה נ ד; רש"י על י"ט, א):

"מבית אברהם למד [לוט] לחזר על האורחים"

וכיוון שהשווינו בין הכנסת האורחים של אברהם לזו של לוט, עלינו להשוות אף את תוצאותיהם של שני הסיפורים.

לקראת עזיבתם של אורחיו זוכה אברהם לבשורת הבן. במובנים מסוימים יש לראות זאת כשכר טוב על פעולתו, ממש כשם שבהפטרות הפרשה אנו קוראים על הבן שניתן לאישה השונמית בזכות הכנסת האורחים היתרה שנהגה עם אלישע ונערו. לשון אחר: לא רק מכוח ההבטחה הא-לוהית לאברהם בסיום הפרשה הקודמת (פרק י"ז) זכו אברהם ושרה לבן, אלא גם בזכות השתדלותם היתרה בהכנסת האורחים.

באופן דומה יש לקרוא גם את השתלשלות הסיפור על הצלת לוט. בשל טרחתו היתרה לרווחת אורחיו, שאותה עשה תוך הסתכנות באיבוד בנותיו ובסכנת נפשות של ממש, זכה לוט לשכר טוב – הצלתו מהעיר העומדת להיחרב.

ומסביר הרב אלחנן סמט שישנו מכנה משותף לשני סוגי השכר הללו והוא ששני סוגי השכר עוסקים בקיום ובהמשכיות. ביחס לאברהם זוהי רק הבטחה לעתיד, ואילו ביחס ללוט ניתן הקיום הפיזי ברגע זה, אך הוא מכיל בתוכו את האפשרות להמשכיות זרעו של לוט, אפשרות שאכן נתגשם בסופו של הסיפור. וישנו קשר מהותי של מידה כנגד מידה בין המעשה לגמולו: הכנסת אורחים במובנה המקורי היא מעין 'החייאה' של מי שמצוי בדרך וצרכי חייו הרגילים – מזון וקורת גג לראשו – אינם מצויים לו. על כן נאמר במדרש תנחומא (שמות טז) "מי שהוא פותח פתחו לחבירו – נפשו הוא חייב לו... ולא עוד, אלא... חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו".

כלומר ה' חמל על לוט בגלל חמלתו שלו על הזרים שנקלעו לסדום. מן הסתם ידע לוט מה צפוי להם בעיר זו, ולשם הצלתם סיכן את נפשו; במובן זה הרוויח לוט את הצלתו שלו, כאשר התברר לו לפתע כי אותם זרים שהציל מאנשי סדום אינם אלא מלאכי ה', והללו השיבו לו כגמולו והצילוהו מגורלם של יתר אנשי העיר.

נמצא שלוט ניצל מסדום בגלל שתי סיבות שונות. ראשית – הוא ניצל בזכותו של אברהם, המגנה על כל משפחתו, ואשר די היה בה כשלעצמה להציל את לוט מתוך ההפכה. ברם, גם בזכות עצמו ניצל לוט: ראוי היה להניצל מגורל הרשעים, שהרי לא נמנה עמיהם; במעשיו הוכיח לוט את צדקתו, וזכה להצלה.

הדבר הוא שצניעותו של הארוחה שהכין לוט לא חייבה ריצה ומהירות כמו שמצאנו אצל אברהם, וגם לא חייבה שיתופם של אנשים נוספים בהכנת המשתה ברם ההבדל הגדול בין שני התיאורים של הכנסות האורחים אינו נכלל בפסוקים שהובאו לעיל. בהמשכו של הלילה בבית לוט, "טרם ישכבו", הוקף ביתו של לוט באנשי סדום "מנער ועד זקן כל העם מקצה", והכנסת האורחים של לוט באנשי סדום הצריכה אף הגנה נמרצת על אורחיו מפני מזימתם של אנשי העיר. אצל אברהם היושב באוהלו אין בכך כל צורך כמובן.

באופן כללי יש לומר כי הכתוב מחזק בו-זמנית את שתי הטענות – הטענה בדבר עדיפותו של אברהם על לוט והטענה השוללת את קיומה של עדיפות שכזו – וגם אם נדמה לעתים שלוט אינו מכניס אורחים כאברהם, מיד אחר כך נראה שלוט למד מידה זו מאברהם בשלמות. הבה נשווה לדוגמה את המפגש הראשוני של אברהם ושל לוט עם המלאכים:

<u>אברהם (י"ח, ב)</u>	<u>לוט (י"ט, א)</u>
וירא, וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה.	וירא לוט, ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה.

בתחילה נדמה שהכתוב מרומם את דרכו של אברהם על פני זו של לוט, שהרי מול "וירץ לקראתם" של אברהם נאמר בלוט "ויקם לקראתם"; הריצה רומזת לפעילות מיוחדת ולהתאמצות יתרה של אברהם בהכנסת אורחיו. ואולם, מן ההיגד הבא מיד אחר כך מתקבל רושם הפוך: על אברהם נאמר "וישתחו ארצה", בעוד שבלוט נאמר "וישתחו אפים ארצה"; הוספת המילה "אפים" אצל לוט מלמדת על מאמץ מיוחד בהשתחויה זו, וכעת נראה שדווקא הוא זה שמתאמץ באופן מיוחד לקבל את אורחיו. (גם כאן ניתן להסביר את ההבדלים בנסיבות המקום: אברהם יושב בפתח אוהלו המצוי בשטח פתוח, ועל כן עליו לרוץ לקראת האנשים, כדי לגרום להם לסטות מדרכם, להתארח במחנהו ולהישען תחת העץ; לוט יושב בשער סדום, ועל כן עליו לקום לקראת האנשים הנכנסים בשער זה לתוך העיר ללינת לילה, ולהציע להם מחסה בביתו.)

מתברר שגם אם לוט 'חיור' מאברהם, עדיין יש לראות בהתאמצותו המיוחדת בקבלת האורחים מידה נפשית הראויה לכל שבח – בייחוד על רקע התרבות שבה חי ושבסביבתה פעל. יתר על כן, עצם ההשוואה לאברהם אומרת דרשני! עצם העובדה שהכתוב רומז כי יש לקרוא את הכנסת האורחים של לוט על רקע הכנסת האורחים שעל אודותיה קראנו בפרק הקודם – זו של אברהם –

**אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר
ונשאתי לכל המקום בעבורם.**

לוט מבקש על צוער (בראשית י"ט, כ)
**הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער
אמלטה נא שמה, הלא מצער הוא ותחי נפשי.
והמלאך עונה לו (בראשית י"ט כא-כב):
הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה
לבלתי הפכי את העיר אשר דברת.
מהר המלט שמה...**

בקשתו של אברהם אינה נגועה בשום נגיעה אישית.
טעמו הוא בשאלתו הרטורית "השפט כל הארץ לא יעשה
משפט?!" על אף ההסכמה הא-לוהית לדבריו, לבסוף
הפך ה' את סדום. בקשתו של לוט היא אישית לחלוטין:
הוא מבקש את הצלת צוער אך לצורכו, ובקשתו
מתקבלת.

ומסביר הרב סמט שהבדלים אלו מראים שלמרות מעשיו
של לוט שיש בהם דמיון למעשי אברהם הרי שיש הבדל
עצום בינם אברהם ללוט. אישיותו של אברהם היא
אנטיתזה מובהקת לרשתם של אנשי סדום: הוא האיש
הצדיק האהוב ה', "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו
ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (י"ח, יט), והם
ההפך הגמור ממנו בכל מובן. ואכן אין כל קשר בינו
לבינם, בין גורלו לגורלם, כשם שאין כל קשר ענייני ברור
בין חלקו הראשון של פרק י"ח לבין חלקו השני. תיאורו
המופתי של אברהם כמכניס אורחים נלהב – מה לו
ולאנשי סדום ורשתם? ולכן הוויכוח שמנהל אברהם על
גורלה של סדום – לא בא מחמת נגיעה וקרבה לאנשי
סדום הרעים והחטאים, אלא מחמת דאגה לקידוש השם
בעולם: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?!"

לוט, לעומת אברהם, בחר לחיות בין אנשי סדום ה"רעים
וחטאים לה' מאד" (י"ג, יג). בקרבם הקים את ביתו ואת
משפחתו, ונראה הדבר כי כשם שחנתנו לוקחי בנותיו הם
מאנשי סדום, אף אשתו – סדומית היא. גורל לוט
ומשפחתו תלוי ללא הרף בשאלה עד כמה שייך לוט
לסדום ועד כמה הוא יכול עדיין להתבדל ממנה
וממעשיה. כדי שלוט יינצל, הוא חייב להפגין את
התבדלותו ה**מוסרית והמעשית** מחטאי סדום. לפיכך
נושאו של פרק י"ט מחייב ערבוב מתמיד בין הדיון
בגורלו של לוט ועתידו לבין הדיון בגורלה של סדום. אף
תיאור צדקתו של לוט ותיאור הצלתו אינם ספוגים
באותה רוממות רוח המאפיינת את תיאורי אברהם
בפרק הקודם. אדרבה: הם מתאפיינים באווירה של

ההבדל בין אברהם ללוט

לשני האישים – לאברהם וללוט – מבשרים המלאכים על
חורבן סדום הצפוי:
לאברהם: י"ח, כ-כא
**זעקת סדום ועמרה פי רבה וחטאתם פי כבדה
מאד.
אךדה נא ואראה הפצעתה הבאה אלי עשו פלה
ואם לא אדעה.
ללוט: י"ט, יג**

**... משחתים אנחנו את המקום הזה
כי גדלה צעקתם את פני ה'
וישלחנו ה' לשחתה.**

אולם שונים המניעים לגילוי הדבר לשני האישים ושונות
תגובותיהם על הגילוי: הגילוי לאברהם נובע מקרבתו
לה' ומאי-הנוחות שיש למלאך בהליכתו לשליחות
שאברהם אינו יודע עליה (י"ח, יז-יט); לעומת זאת
הגילוי ללוט נובע מן הצורך המעשי להציל את לוט ואת
משפחתו. אברהם, בשמעו את דברי המלאך, נחלץ
להגנתה של סדום, ומנסה להעביר את רוע הגזרה; לוט
מקבל את ההודעה ללא כל ויכוח, וניגש מיד להצלת
משפחתו. אם כי אפשר לצדיק את לוט ולאמר שאין לבוא
בטענות על לוט מפני הבדל זה, שכן לאברהם נאמר רק
שהמלאכים יורדים לסדום כדי לבחון מהו מצבה ומה
יהא גזר דינה "ארדה נא ואראה... ואם לא אדעה".
הוויכוח של אברהם נוגע אפוא לשאלה איזה סוג "ידיעה"
יצדיק את חורבן סדום, ואיזה לא יצדיק. אולם ללוט
נאמרו דברי המלאכים **לאחר** שנודע הדבר כי "גדלה
צעקתם". ולא רק המלאכים יודעים זאת, אלא גם לוט
עצמו, שהרי ידיעתם נובעת מהתקפת אנשי סדום על בית
לוט "**כל העם** מקצה". ממילא אין מקום לדברי סנגוריה
על סדום מעין אלו של אברהם, לאחר שנתגלה כי לוט
הוא הצדיק היחיד בסדום.

למרות האמור בסעיף הקודם, שני האישים – אברהם
ולוט – מנהלים משא ומתן עם המלאכים (או עם הגדול
שבהם) על 'נשיאה' (במשמעות: ויתור) לעיר מערי הכיכר.
אולם שונים המניעים לבקשת ה'נשיאה' הזאת,
והתוצאות המעשיות של המשא ומתן בכל אחת מן
המחציות הפוכות זו מזו.

אברהם מבקש על סדום (בראשית י"ח, כג-כה)

האף תספה צדיק עם נשע?

אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר,

האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים

הצדיקים אשר בקרבה? חללה לך...

וה' מסכים עמו(בראשית י"ח כו):

לוט ניסה להתבולל באנשי סדום ולקבוע את המשכיותו בקרבם: הוא נשא אישה סדומית ונתן את בנותיו לחתנים סדומיים. ניסיונו נכשל. ביד חזקה ובזרוע נטויה מתקיים תהליך הבדלתו מאנשי סדום: אשתו הסדומית הופכת נציב מלח; בנותיו הנשואות בסדום נספו עם בעליהן וילדיהן, וללוט נותרו רק שתי בנותיו הצעירות והרווקות. כדי שלוט יזכה בהמשכיות, וכדי שהמשכיות זו לא תהיה מתוך התבוללות בעמי הארץ (כפי שתכנן לוט), נמצא 'הפתרון' בלידה שילדו בנותיו ממנו.

"אז ימלא שחוק פיניו" בין שרה לחתניו של לוט:

בשולי הדברים ברצוני לעמוד על תופעה מעניינת נוספת העולה מהשוואת שני סיפורי הכנסת האורחים. לאחר 'בשורת הגאולה' – הבן (לאברהם) וההצלה מהחורבן (ללוט) – מוצאים אנו בשני הסיפורים אנשים שאינם מאמינים לתוכן הבשורה, ובשני המקרים מתבטא חוסר אמונה זה בשורש צח"ק.

על בשורת המלאכים הגיבה שרה (בראשית י"ח, יב):

וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתי הֲיֵתָה לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן

גם לוט, הנושא את בשורת החורבן וההצלה לחתניו, לוקחי בנותיו, זוכה לתגובה של אי-אמון (בראשית י"ט, יד):

יְהִי כַמִּצְחַק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו

העמידה מול העל-טבעי, הנסי, קשה מאוד על גיבורי הסיפורים שלפנינו. ואולם, למרות הדמיון בין שתי התגובות הללו יש ביניהן גם הבדל גדול, והשוני מתבטא בראש ובראשונה בתוצאתו של אותו חוסר-אמון. ה' אמנם כועס על שרה בשל צחוקה, אך הגאולה האישית שלה ושל אברהם אינה מתעכבת או משתנה בעקבות צחוק זה; בסופו של דבר תלד שרה בן כאשר הובטח לה, ואז תדרוש היא עצמה את צחוקה מחדש: "צחק עשה לי א-להים, כל השמע יצחק לי" (כ"א, ו). חתניו של לוט, לעומת זאת, לא זכו להינצל מחורבן העיר הנורא; כאן הוביל הצחוק לטרגדיה נוראה, וחתניו של לוט נספו, עם בנותיו הנשואות להם, יחד עם שאר יושבי העיר הרשעה. מה פשר ההבדל הזה?

נדמה שבמקביל להשוואה רומזת התורה לפער גדול בין צחוקה של שרה לבין צחוקם של החתנים.

על שרה נאמר כי צחקה, דהיינו בבניין קל, שבו יש לשורש צח"ק מגוון רחב של משמעויות: צחוק של שמחה, צחוק של השתאות – או צחוק של לגלוג.

בין כך ובין כך אין הדבר דומה ללשון "מצחק" שנאמרה בתיאור תגובת החתנים. כאן מופיע השורש צח"ק בבניין פיעל, הופעה הבאה תמיד בהקשרים שליליים – ודי להיזכר בציחוקו של ישמעאל (כ"א, ט), שבעקבותיו

מהומה ומבוכה, ובחוטים דקים הקושרים גם אז בין הצדיק היחיד לבין הרשעים הסובבים אותו.² לכן, הצלת לוט ומשפחתו כשכר על הכנסת האורחים שלו איננה מתממשת במלואה: חתניו הסדומיים לוקחי בנותיו אינם מוכנים להצטרף ללוט בהימלטותו מסדום, וכך מאבד לוט את בנותיו הנשואות ואת בנייהן. עקרון זה גם עולה מעוד שתי הקבלות ניגודיות בין אברהם ללוט, המצטרפות אף הן להקבלות הקודמות ולטעם המשותף להבדל בין שני הפרקים ובין שני האישים:

א. לוט נצטווה "אל תביט אחריד" – ציווי שהמעבר עליו הביא למות אשתו: "ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח" (פסוק כו), ודבר זה עומד בניגוד למה שנאמר על אברהם: "וישקף על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן" (פסוק כח). ובכן, מה טעמו של ההבדל הזה שבין אברהם ללוט? לוט מצטווה להימלט מסדום פן ייספה בעוון העיר, ובכך לבדל עצמו במעשה מגורלה. ההבטה לאחור משמעה קשר עין עם העיר הנהפכת, צער על אובדנה. אצל לוט ומשפחתו צער כזה הוא צער אישי של מי שביתו חרב עליו, והוא חש שייכות אליו, ואילו לוט נתבע להתבדלות גמורה מסדום, הן בעצם מעשה הבריחה, והן במצב הנפשי שבו הוא נתון. חידוש הקשר לסדום, ולו קשר עין בלבד הגורר קשר לב, יחזיר את לוט לסדום וישתף את גורלו בגורלה. אשתו הסדומית של לוט לא יכלה לעמוד במבחן זה, וגילתה שהיא אכן בת סדום שאינה מסוגלת להינתק מעברה, ובכך נכללה אף היא בגורל בני עירה "ותהי נציב מלח", כפי שסדום עצמה הפכה להיות – "גפרית ומלח שרפה כל ארצה... כמהפכת סדום..." (דברים כ"ט, כב).

אף אברהם, בהשקיפו על סדום העשנה, ודאי חש רגש של צער. אולם צערו של אברהם אינו מביע חלילה שייכות לסדום. אברהם אינו צריך להתבדל מסדום, שכן מובדל ועומד הוא ממנה. צערו הוא על עצם האבדן, וראוי הוא לו.

ב. הולדת שני בניו של לוט בסיום הסיפור מקבילה לבשורת הולדת הבן לאברהם ושרה בראשיתו. ההבדל בין ההמשכיות המבורכת של אברהם, שעתיד להוליד בן מאשתו החוקית שהיא אשת נעוריו, לבין ההמשכיות המעוותת של לוט, המוליד שני בנים מבנותיו שלו, שבא עליהן ביאת עריות מתוך שכרות – הבדל זה זועק ממש. מה פשרו?

² 'חוטים מקשרים' כאלה הם: הצעת הזוועה של לוט לתת את בנותיו לאנשי סדום, יחסם של חתניו לוקחי בנותיו אל לוט, ואשתו המביטה מאחוריו והופכת לנציב מלח.

ביקשה שרה לגרשו מן הבית, או בחטא העגל, ששם נאמר על העם (שמות ל"ב, ו):

"ויקמו לצחק"

כפי שהעלו מפרשים רבים, משמעותו הפשוטה של השורש צח"ק בבניין זה קשורה לפעילות מינית, כעולה מן הכתוב אצל יצחק ורבקה בגרר – (בראשית כ"ו, ח):

"והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו"

וכעולה מן האמור אצל יוסף ואשת פוטיפר (בראשית ל"ט, יז):

"בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי"

לענייננו דבר זה חשוב ביותר. אמנם אין מסתבר לפרש את תגובת החתנים במובן המיני, שהרי ההקשר אינו מתאים לכך כלל. ואולם, עצם העובדה שהתורה בחרה לבטא את לעגם של החתנים ללוט ולבשורת החורבן שהביא דווקא בבניין זה (ולא בבניין קל, שימוש שהיה מתאים יותר), קושרת את חוסר אמונם לחטאם של אנשי סדום עצמם.

הסיפור שלפנינו מדגיש את העוולות שהתרחשו בסדום בתחום המיני, דבר הבא לידי ביטוי בתביעתם של אנשי העיר מלוט: "איה האנשים אשר באו אליך הלילה? הוציאם אלינו ונדעה אותם!". והנה, בחר הכתוב לנסח את לעגם של חתני לוט לדבריו אודות החורבן בשדה סמנטי המשותף גם לחטאם של אנשי סדום – שדה סמנטי של התחום המיני. בכך רומז הכתוב כי בחוסר אמונתם הזדהו למעשה חתניו של לוט עם אנשי סדום. חתניו של לוט צירפו עצמם לתרבותם ולגורלם של אנשי סדום, לפיכך אין הם זכאים להינצל.

בניגוד גמור לכך יש לראות את צחוקה של שרה (בבניין קל!). זהו צחוק שיש מאחוריו הפתעה גדולה לאחר ייאוש רב-שנים, ואולי גם חוסר מודעות מלאה לכך שהדוברים הם מלאכי ה'; זהו צחוק שמידת הפליאה הרבה שבו תיזכר לעד בשמו של הבן – יצחק – ובכך ייזכר לעד כי אברהם ושרה זכו בבן, למרות גילם המופלג, בגלל צדקתם בהכנסת אורחים.